

A FELVINCI POLGÁRI OLVASÓKÖR MEGALAKULÁSA ÉS TEVÉKENYSÉGE

A 19. század elején a magyar társadalomban nagyarányú és nagy fontosságú változások kezdődtek el. Gróf Széchenyi István „nagy parlagnak” nevezte Magyarországot, és sokat tett a nép felemeléséért. Jól gondolta, hogy a társadalmi nevelés során nem lehetséges külön-külön foglalkozni az egyénekekkel, hanem intézmények létrehozásával kell megteremteni e széles körű tevékenység alapfeltételeit. Azt is jól látta, hogy szükség van a magyar társadalom széttagoltságának lazítására, fokozatos egyesítésére.

A honi társadalom kulturális nevelése és kohéziójának megteremtése volt az a két szempont, melyek következtében a városokban kaszinókat létesítettek a polgárok részére, máshol meg olvasóegyleteket. Budapesten 1827-ben, Marosvásárhelyen 1832-ben alakult meg a polgári kaszinó. Ezek céljai megegyeztek a nyugati országokban levő – például a londoni, a párizsi – hasonló intézmények céljaival, amelyek nem voltak mások, mint a csiszoltabb társalkodás elősegítése, a könyvek és újságok olvasásának megszerettetése.

Felvinc mezővárosi jellege, fejlett gazdasági helyzete, polgárosodása, valamint ezek függvényeként létrejött kulturális igények hozták létre az abban az időszakban már divatos Polgári Olvasókört.

Megalakulásának időpontját, körülményeit nem ismerjük. Az írásos emlékek elvesztek a történelem viharában. Orbán Balázs azt írja ismert könyvében – melyet először 1868-ban adtak ki –, hogy „Felvinczre vonatkozólag még megemlítem, hogy van posta-állomása, olvasóegylete.” Milyen kár, hogy csak megemlítette, de nem írt róla semmi egyebet. Így azt sem ismerjük, hogy kezdetben hol működött. Az idős felvinci lakosok is keveset tudnak mondani az egylet megalakulásáról, nem egyletnek, hanem körnek nevezik. Egyesek (Kiss Balázs, Ozsváth Lajos) úgy emlékeznek, hogy a megalakításban egyik fő szerepe Áts Lajosnak volt, aki 1885-ben Felvinc város gazdája (bírója) volt (Székely egyleti naptár, Franklin Társulat, Budapest, 1885, 19. oldal). Ugyancsak állítják, hogy 40 felvinci polgár alapította (Jakab László és Ozsváth Lajos szerint), akiknek bekeretezett fényképét kifüggesztették az olvasókör székházában. Ozsváth Lajos úgy emlék-

szik, hogy a következő személyek szerepeltek ezen a képen: Dr. Schissel Albert orvos, Nagy Sándor, Szabó János és Balló Béni.

Ha tekintetbe vesszük Orbán Balázs könyvének megjelenési évét (1868), akkor feltehetőleg néhány évvel korábban alapították. A kezdeti egyletnek mindenki tagja lehetett, aki nagykorú egyén volt, és fegyelmezetten viselkedett, megfizette a tagsági díjat. Ennek ellenében részt vehetett az összejöveteleken, használhatta az egylet nyújtotta lehetőségeket (kugli, újság, könyvek). Célja éppen az volt, hogy minél több egyént vonzzon körébe függetlenül vagyoni, társadalmi vagy nemzeti hovatartozásától – és pozitív hatásokkal neveljen a könyv megszeretésére, egy civilizáltabb magatartás kialakítására.

Mint minden körnek, az olvasónak is volt választott vezetősége, az úgynevezett választmányi bizottság, amelyik elnökből, titkárból, pénztárosból, valamint választmányi tagokból állt. Ez a bizottság döntött a fegyelmi, pénzügyi és a kör életével, működésével kapcsolatos ügyekben. Visszaemlékezések szerint elnöki megbízatást kaptak Szécsi Ferenc lelkipásztor, Nevelits Simon kereskedő, Gotschling Frigyes gyógyszerész. Jegyzők voltak Takács János szabó, Kiss Elek tisztviselő (Seress Dánielné visszaemlékezései).

Az olvasókörnek zászlója is volt: kék-fehér színű, rajta az egylet neve. Anyaga finom selyem, aki adományozta, az volt a „keresztanya” (állítólag Gotschlingné vagy Nevelitsné).

Az sem igazolható, hogy mikor épült egy külön telken, egy különálló, az egylet céljainak megfelelő épület, amelyik a Létom-patak jobb partján, a mostani hídtól jobbra eső területen feküdt, a Malom utca sarkán.

Sokan emlékeznek ma is erre a nagy épületre, amelyikben olvasószoba, biliárdszoba, bankszoba, italkimérő és lakószoba volt a gondozó részére, elöl és a keleti oldalon pedig nyitott tornác. Az udvaron egy kerek tánchely, körös-körül nyírott bokrokkal, azon kívül egy körbe futó sétány a fiatal táncosoknak. Az egész udvart gesztenyefák tették széppé, árnyékossá, kellemessé.

Az udvar északi felén egy kuglipálya épülete állott, ami szintén gazdagította a szórakozási lehetőségeket, vonzotta az embereket, hozzátartozott egy mezővárosi polgár kedvteléséhez.

A kör programja: naponta 10–12 óra között, majd délután 4–10 óráig tartott.

Vegyük sorra a termekben folyó tevékenységet. Az olvasó szobában szépirodalmi és más könyvek, napilapok álltak az olvasást szerető tagok rendelkezésére. Így például az 1920-as és 30-as években a következő napilapok jártak: Aranyosvidék, Ellenzék, Brassói Lapok,

Magyar Nép, Népűjság. A könyvtári állomány évről évre gyarapodott értékes művekkel.

A biliárdszobában két biliárdasztal állott. Ez a játék igen közkedvelt volt a századfordulón minden társadalmi kategóriában (iparosok, tisztviselők, földművesek).

Szintén nagyon kedveltek voltak a kártyajátékok évszaktól függetlenül, de különösen télen. Ekkor játszották a 66-ost, a Filkót, a 21-est és a Kalábert. Voltak, akik sakkoztak, dominóztak.

A kugli is népszerű volt. A dobásokat meg kellett fizetni, s ebből a pénzből a nyerők pénzjutalmat, némelykor egy-egy malacot nyertek. Az ügyes kuglizók versenyekre jártak Marosújvárra, Székelykocsárdra, de még Enyedre és Torockóra is.

Az egyesületnek pénzbevételei is voltak, a tagsági díjakból, az italkimérésből és a különféle rendezvényekből (tánc, sütemény-árusítás, tombola, stb.). A tehetősebb tagok pénzt folyósítottak kamatra az egyesületen keresztül, s a kamat egy része az egyesületet illette.

Az Olvasókörnek volt egy állandó alkalmazottja, aki az épületben lakott, takarította a helyiségeket, és mérte az italt a tagok számára. Berúgni nem lehetett, a kimérő ittasokat nem szolgált ki.

Amint a fentiekből is láthatjuk, az olvasóköri sokrétű lehetőséget biztosított a tagok számára, s így több hasznos, szórakoztató tevékenységet folytathattak a vinci szabadidejükben, jó környezetben. Az emberek közötti kapcsolat meghittebbé vált a közös tevékenység következtében.

Hamar szokásba jött az is, hogy ebben az épületben rendezték meg minden nyáron – augusztus 20-án – a népünnepélyeket, melyek méreteiknél, látványosságuknál, gazdag programjuknál fogva hamar híressé váltak. Több felvinci származású kolozsvári, sőt budapesti egyén is hazautazott ilyenkor, hogy részt vehessen.

A népünnepélyeket alaposan megszervezték. Választott háznagyok vigyáztak a rendre és fegyelmezett viselkedésre. A nőtagok tésztákat, lepényeket sütöttek, fagylaltot készítettek, pecsenyét sütöttek és árultak. Az italkimérésben finom italokat mértek. Egész nap szólt a cigányzene, némelykor az enyedi fúvós zenekar is. A fiatalok táncoltak, de az idősebbek sem unatkoztak.

Nézzük meg, hogy az evésen, iváson és a táncon kívül milyen szórakozási lehetőségeket kínált a népünnepély?

A fiatal fiúk ügyességét az oszlopmászás tette próbára. Az oszlop magassága kb. 6-8 m lehetett, a tánchely közepén volt felállítva állandó jelleggel, és szappanos lével sikamlóssá tették. Az oszlop tetején egy nagy lepény és pénz is volt, aki elérte, azé lett. A versenyzők fizettek, hogy mászhassanak.

Az izmosabb fiúk erejét a kötélhúzás tette próbára. 5-6 fiú alkotott egy csapatot, és két csapat húzta a kötelet. Ha valamelyik csapat áthúzta a másikat egy megjelölt vonalon, az győzött és kapta az ajándékot. Itt is fizetni kellett a versenyzőknek.

A késdobás abból állott, hogy a deszkákba beszúrt késeket, bicskokat egy kisebb átmérőjű karikával úgy kellett megcélozni, hogy a karika a késen vagy bicskán maradjon. Ekkor a kés a dobóé lett. A karikákat pénzért adták a versenyzőknek.

A lepényevés igen komikus volt. A versenyzők kezét hátrakötötték, úgy kellett harapdálják, megegyék az egész – nagyméretű – szilvaízes lepényt. Az egész képük lekváros lett. A versenyzők ilyenformán nemcsak jóllaktak, hanem pénzt is nyertek csekély nevezési díj ellenében.

A tombola részére kis kabint csináltak, abban ült a tombolaárus, és ott voltak a nyereménytárgyak is. Aki fizetett, kapott egy halászbótot zsineggel és horoggal, amit felülről beengedett a kabinba. Az árus valami kis ajándékot akasztott a horogra.

A zsákban futást a Malom utcán rendezték. A versenyzők beleléptek egy nagy zsákba, amit aztán rájuk kötöttek. Úgy szaladtak, akkora lépésekkel, amennyit a zsák a lábuknak engedett. Sokan elestek futás közben.

Mind a hétköznapi szórakoztató összejöveteleken, mind az ünnepeken a helyi román intelligencia tagjai is megjelentek, mivel tudtak a magyarul is.

A fentebb leírt és alkalmas épületben zajlott Felvinc fiatal és felnőtt lakóinak szórakozása, ami a mai ember szemével nézve nagyon egyszerűnek tűnik. Az egyszerűség a technika fejletlenségével, az egyesület újszerűségével is magyarázható, amit a lehetőségek bővülése arányában továbbfejlesztettek. Annyi azonban biztos, hogy más helységek olvasókörei is hasonló szervezeti formák között, hasonló tevékenységet folytattak.

Kezdetben a különböző társadalmi rétegek összehozását és a kulturális nevelést tekintették az olvasóegylet egyik fő céljának. Megpróbálunk felvázolni néhány szempontot, mi minden valósult meg kb. 60-70 esztendő alatt.

Elgondolásom szerint egy csekély eredményt a külsőségekben lehet felfedezni, ami a polgári magatartásformák elterjedését szolgálta az iparos és a gazdagabb földműves foglalkozású embereknél. Konkrétan megnevezve: a kézcsók (találkozáskor, táncmulat-ságokon), az új divatú ruhák, kalapok, kesztyűk utánzása, a divatos táncok (valcer, tangó) megtanulása stb.

Ezeknél fontosabb társadalmi változások nem valósultak meg, például a különböző társadalmi kategóriák összehozása sem. Illetve csupán annyiban, hogy az egyleti összejöveteleken a kategóriák szerint csoportosult egyének egymás mellett, ugyanabban a szervezetben, egyazon alkalmakkor szórakoztak (pl. a tisztviselők, az iparosok és földművesek).

Ugyanis anyagilag és ennek következtében társadalmilag is, a kapitalizmus megerősödésével párhuzamosan ezek a kategóriák mindinkább elkülönültek egymástól, és ezt már nem tudta ellensúlyozni semmiféle egyesület.

Ami a nemzetiségek részvételét illeti – a cigányokat kivéve – csak az 1918 után a helységbe jött román intelligenciával történt meg, hogy bekapcsolódott a szórakozásba. Ez a kérdés azonban sokat változott a 30-as években, amikor élesedtek az ellentétek Románia és Magyarország között, és megkezdődtek a kulturális megszigorítások a nemzetiségekkel szemben. Ennek az irányzatnak következtében engedélyhez kötötték az előadások rendezését, sokszor be is tiltották a műsorokat.

Jött a II. világháború és a fiúk bevonultak katonának, az idősebbeket katonai szolgálatra osztották be. A bécsi döntés is sok fiatalt elsepert a helységből. Mindezek a történelmi események azt eredményezték, hogy az olvasókör épülete fokozatosan elnéptelenedett, kiürült, és mint közösségi tulajdont, lebontották, széthordták az új, szegényrendű faluvezetők.

A telket pedig az 1945-ös földreform idején a helyi közigazgatási hatóság ingyen odaadta három embernek, akik házakat építettek arra.

Az Olvasókör megszűnésének egyéb okai is voltak: elsősorban a műszaki haladás. Az 1920-as években már beindult Marosújváron egy „képszínház” (mozi) és a 30-as években a mozgókép-színház. A fiúk körében nagy népszerűségnek örvendett a futball. A háztartásokban rohamosan terjedt a fülhallgatós rádió, egyesek gramofont is vásároltak. Faluhelyen is tánciskolák nyíltak, s a bálók mind sűrűbben követték egymást a Vigadóban.

Az Olvasókörnek a könyvtára menekült meg csupán, átvitték a régi óvoda épületébe, ahol abban az időben – 1944-45-ben – új kultúrhelyiség létesült a Magyar Népi Szövetség égisze alatt. Több évig tartó keresés, kérdezősködés során ennyit sikerült felderítenem a felvinci Olvasókörrel kapcsolatban. A mai fiatal generációk már nem is emlegetik, legfeljebb a nagyszülők, ha élnek még. Ez a rövid, vázlatos megemlékezés járuljon hozzá az Olvasókör teljes feledésbe merülésének megakadályozásához, néhány emlékképének megmentéséhez.

1989. január

FÜGGELÉK

1.

Az Olvasókör egyetlen hiteles, megőrzött dokumentuma az alábbi jegyzőkönyv-másolat, amelynek eredetije Kiss Balázs tulajdona:

JEGYZŐKÖNYV

Felvétetett 1914 november hó 18-án a Polgári olvasókör gyász ünnepélyéről. Jelen vannak a választmány itthon maradt tagjai és a tagok közül számosan.

Elnök. Tisztelt polgártársak! Egy szomorú esemény hozott bennünket ez órában össze, hogy fájdalomunknak kifejezést adjunk egy társunk elvesztése fölött aki a messze távolban a harctéren hősi halált halt. Ez Magyar Miklós boldogult tagtársunk, ki az orosz harctéren küzdve, sebet kapott két helyen karba és térdbe, ezzel a sebbel Párdubiczba (Csehország) a kórházba került és itten vérmérgezés következtében 1914 november hó 8-án meghalt 31 éves korában.

Indítványozom, hogy a neve a a jegyzőkönyvben örök emlékebe iktassék. Rójuk le a feledhetetlen első hős tagtársunk iránti kegyeletes érzéseinket és midőn e hős halottunk megkoszorúzott arcz képe előtt a nemzeti lobogót meghajtjuk, emelkedjünk fel azon elhatározással szívünkben, hogy minden nagygyűlés alkalmával a harctéren elesett hősről meg fogunk emlékezni.

Az összegyűlt tagok az elesett tagtársat sajnálják és kívánnak neki az idegen földben csendes nyugalmat és a gyász jeléül eléneklik az „Aludj, aludj...” cz. gyász dalt és utána „Isten áld meg a magyart” és énekek után a tagok szétoszlottak. Elnök a gyűlést bezárta.

Gottschling Frigyes s.k.
elnök

Takács János
jegyző

A másolat hiteles –
Felvincz, 1926 december hó 12-én
Kiss Elek
köri jegyző